

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Η ΗΠΕΙΡΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Γ'

Ὑ π ό
ΒΑΣ. Ι. ΔΗΜΑΡΑΤΟΥ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

‘Υ π ὀ

ΒΑΣ. Ι. ΔΗΜΑΡΑΤΟΥ

Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΣ (1430—1600)

Οἱ ἐγκατασταθέντες ἐν Ἰωαννίνοις μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῶν Ὀθωμανοὶ ἦσαν εὐάριθμοι, καί, ὡς παραδίδεται, στεροῦμενοι γυναικῶν ἤρπασαν Χριστιανὰς παρθένους, τὰς ὁποίας ἔλαβον ὡς γυναῖκάς των, καὶ ἐσχηματίσθη οὕτω ὁ πρῶτος πυρὴν τουρκικοῦ συνοικισμοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρὰ τὴν θέσιν *Τουρκοπάλουκον*.

Ὁλόκληρος ἡ Ἡπειρος περιῆλθεν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν, πλὴν τοῦ Ἀκτίου, τῆς Βονίτσης καὶ τοῦ Αὐλώνος, κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, οἵτινες ἀκολουθῶς ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των καὶ ἐπὶ ἄλλων τινῶν σημείων τῆς ἠπειρωτικῆς παραλίας. Οὕτω τῷ 1454 ἐκστρατεύσαντες μεθ’ ἱκανοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου μετεῖχον καὶ πολλοὶ Κερκυραῖοι, κατέλαβον τὰ φρούρια τῆς Πάργας καὶ τοῦ Βουθρωτοῦ, τῆς Βαστίας ἢ Σαγιάδας, τῆς Στροβίλλης καὶ τῆς Ρηνιάσσης. Πρὸς τούτοις τῷ 1463 κατέλαβον καὶ τὰ φρούρια τοῦ Σοποτοῦ, τῆς Χιμάρας, τῆς Ἀρίλλης καὶ τῆς Ἀγυιάς.

Οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν τὴν ἀνακατάληψιν αὐτῶν ἐν ἔτει 1475, ἀλλ’ οἱ ἐντόπιοι, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν προσδραμόντων εἰς βοήθειάν των 8000 Κερκυραίων, ἐματαίωσαν πάσας τὰς προσπάθειάς των Τούρκων. Κατόπιν τούτου οἱ Ἐνετοὶ ἐπεξετάθησαν καὶ βαθύτερον τῆς ἀκτῆς, περιλαβόντες ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των περὶ τὰς ἑκατὸν κώμας. Πλεῖστοι Ἡπειρώται ἀποφεύγοντες τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς ἐνετικὰς κτήσεις λαβόντες κτήματα καὶ ἀκολουθήσαντες, αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἀπόγονοὶ των, τὰς τύχας τῆς Ἐνετικῆς πολιτείας. Πολλοὶ ὡσαύτως μετέσχον καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος, τῶν ἑλληνιστῶν κληθέντων στρατιωτῶν, σώματος ἱππικοῦ ἐξ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν συγκειμένου, τὸ ὁποῖον ἔδειξε μεγάλην τόλμην καὶ γενναιότητα κατὰ τοὺς ἐνετοτουρκικοὺς πολέμους τοῦ ΙΕ’ καὶ ΙΣΤ’ αἰῶνος.

Οὐχ ἦττον ὁμως κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως, διὰ τὸ ὀλιγάριθμον ἴσως τῶν οἰκησάντων αὐτὴν Τούρκων, δὲν ἐπηκολούθησαν βαθεῖαι μεταβολαὶ εἰς τὸν ἐν γένει βίον τῆς Ἡπείρου. Ὅχι μόνον ἐσυνεχίσθη ἡ βυζαντινὴ διοίκησις, ὡς ἐγένετο εἰς πάσας τὰς κατακτωμένας χώρας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔνοπλον τοῦ πληθυσμοῦ τμήμα παρέμεινεν εἰς τὰς θέσεις αἷς καὶ πρότερον κατεῖχε, τὴν φρουρήσιν διόδων, τὴν κατοχὴν φρουρίων, μὲ τὰ προηγούμενα δικαιώματά του ἀκέραια, πηγάζοντα ἐκ τῶν στρατιωτικῆς φύσεως πρὸς τὸ κράτος ὑπηρεσιῶν του.

Βραδύτερον μάλιστα ἡ Πύλη, μιμουμένη τοὺς Ἐνετούς, τοὺς περὶ

πολλοῦ ποιουμένους τὸ μάχιμον τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ μέρος, ἀνεγνώριζεν εἰς ἕκαστον τμήμα τὰς ἐπιτολίαις ταύτας ἀρχάς, ὀνομαζομένας ἀρματολίκια ἢ καπετανᾶτα. Μεταξύ των ὅμως δὲν ἐπεκράτησαν εἰρηνικαὶ σχέσεις, διότι εὐκόλως προσηταιρίζοντο αὐτοὺς εἰς τὰς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιχειρήσεις των οἱ Ἑνετοὶ καὶ ἄλλοι Χριστιανοὶ βασιλεῖς.

Οὕτως ἐν ἔτει 1481 ὁ Ἑπειρώτης ἀρματολὸς Κορκόδειλος Κλαδᾶς, ἀπελθὼν μετὰ τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου εἰς τὴν Ἑπειρον διὰ 4 γαλερῶν, τὰς ὁποίας παρέσχεν εἰς αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος τῆς Νεαπόλεως, προὐχώρησε μέχρι τοῦ Αὐλῶνος καὶ τῶν ὄρεων τῆς Χιμάρας. Πεντήκοντα χριστιανικὰ χωριά ἐπανεστάτησαν, ἅμα τῇ ἀποβιβάσει τῆς δυνάμεως ταύτης, καὶ ἀπεδίωξαν τὸν κατακτητὴν. Οἱ καταφθάσαντες πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ φρουρίου τῆς Χιμάρας τρισχίλιοι Τούρκοι κατετροπώθησαν, ὁ δὲ Κλαδᾶς κατέλαβε τὸ φρούριον τοῦτο καὶ τὸ τοῦ Παπάλου ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου.

Ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τούτου τῆς Ἑπείρου οἱ Ἀκροκεραῦνιοι παρέμειναν ἀνυπότακτοι μέχρι τοῦ 1518, ὅτε ὁ ἀρνησθρησκὸς Ἡλίας πασᾶς, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Σινάν πασᾶ, ἐπέτυχεν νὰ καταναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν, χορηγηθέντων ἱκανῶν προνομίων, ὧν τὰ σπουδαιότερα ἦ ἑλευθερία τῆς ὀπλοφορίας καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ των ἀπὸ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου.

Μετὰ τινα ἔτη (1495) νέον κίνημα ἐξεράγη ἐν Ἑπίρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ τῇ ὑποκινήσει τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου τοῦ Η΄ πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου. Τὰ σχέδια τοῦ Καρόλου ἀλέτυχον καὶ οἱ ἐξεγερθέντες ἐγκατελείφθησαν εἰς τὰς σκληρὰς ἀντεκδικήσεις τῶν Τούρκων.

Μεγαλυτέρας διαστάσεις ἔλαβε τὸ ἐν ἔτει 1585 κίνημα τῶν Ἑπειρωτῶν ἀρματολῶν, ὀφειλόμενον εἰς ἐνετικὰς εἰσηγήσεις. Κατ' αὐτὸ ὁ ἀρματολὸς Βονίτσης καὶ Λούρου Θεόδ. Μπούας ἢ Γρίβας ἐξηγέρθη καὶ ἐν μιᾷ νυκτὶ κατέσφαξε τοὺς ἐν Βονίτῃ καὶ Σηρομερίῳ Τούρκους. Τούτου τὸ παράδειγμα μιμηθέντες οἱ ἀρματολοὶ Πούλιος Δράκος καὶ Μάλαμος κατέλαβον τὴν Ἄρταν καὶ ὤδευσαν κατὰ τῶν Ἰωαννίνων, ἐπαγόμενοι καθ' ὁδὸν δεινὰς κατὰ τῶν Τούρκων καταστροφάς. Αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις ἐπετέθησαν ἐναντίον αὐτῶν ἐκ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας καὶ ἐκ τῆς Ἀκαρνανίας. Ὁ Θεόδ. Μπούας ἀντεπαρετάχθη κατ' αὐτῶν παρὰ τὸν Ἀχελῶνα καὶ βαρέως τραυματισθεὶς ἤναγκάσθη νὰ ὀπισθοχωρήσῃ εἰς τὰς κλειστούρας τῶν παρακειμένων ὄρεων καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ ἐν Ἑπίρῳ ἀδελφοῦ του Γκίνη Μπούα. Ἄλλ' ἐν Ἑπίρῳ οἱ ἐπαναστάται προσβληθέντες ὑπὸ τῶν ἐκ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας δυνάμεων ὑπέστησαν καταστροφὴν καθ' ἣν ὁ Γκίνης Μπούας ἐπέπεσε γενναίως μαχόμενος. Ὁ Θεόδωρος κατόπι τούτου κατώρθωσε νὰ διαπεραιωθῇ μετ' ὀλίγων πιστῶν ὀπαδῶν του εἰς Ἰθάκην, ὅπου ἀπέθανεν ἐκ τῶν πληγῶν.

Ὁ ἐπαναστατικὸς οὗτος ὄργασμός τῶν Ἡπειρωτῶν, ἀποβὰς κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἐντονώτερος, ἐπέφερε βαθείας μεταβολὰς εἰς τὴν κατάστασιν τῆς Ἡλείρου.

Β'

ΡΙΖΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΑΘΟΛΟΥ ΒΙΟΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

(1600 — 1788)

Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ἐπομένη εἰς τὸ γενικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐφήρμοζεν ἐφ' ὅλων τῶν ὑπ' αὐτῆς κατακτωμένων χριστιανικῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀφῆκε καὶ ἐν Ἡλείρῳ οὐσιωδῶς ἀμετάβλητον τὸ ἐφιστάμενον οἰκονομικὸν καὶ διοικητικὸν αὐτῆς καθεστῶς. Ριζικαὶ μεταβολαὶ ἐμφανίζονται εἰς τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἐπακολουθοῦσαι γενονότα, μαρτυροῦντα ἐντονωτέραν τὴν ἀφίπνισιν τοῦ πόθου τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως. Οἱ Ἰππῶται τῆς Μελίτης, συνεννοηθέντες μετὰ τῶν ἐν Ἡλείρῳ Ἑλλήνων, ἐπλευσαν πρὸς τὰ παράλια αὐτῆς ἐπὶ σκοπῷ ἀποβάσεως (1603—1606). Ἀλλ' ἡ συνεννόησις αὕτη ἐπροδόθη. Πολλοὶ τῶν μεμυημένων ἐσφάγησαν, εἰς ἱερεὺς ἐλείπισθη ζῶν καὶ τὸ δέρμα του μετὰ πολλῶν κεφαλῶν συνωμοτῶν ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐσημειώθη καὶ γενικωτέρα ἐπαναστατικὴ κίνησις περὶ τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρς Κάρολον τὸν Β', πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας ἐν Ρώμῃ, φερόμενον ὡς ἔχοντα κληρονομικὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Παλαιολόγων καὶ τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἀπεκάλουν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον.

Τῇ 8 Σεπτεμβρίου 1612 συνεκροτήθη εἰς Κούκην τῆς Ἀλβανίας γενικὴ συνέλευσις κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἀντιπροσώπων, καθ' ἣν ἐψηφίσθη ἀπόφασις περὶ γενικῆς τῶν Χριστιανῶν ἐπαναστάσεως, πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου. Τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης δὲν ἐπηκολούθησε γενικὴ ἐπαναστατικὴ ἐκδήλωσις, πλὴν τοῦ ἡρωϊκοῦ ἐγχειρήματος τοῦ ἀρχιερέως Τρίκκης Διονυσίου, τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπικληθέντος Σκυλοσόφου.

Οὗτος, γέρον ἐβδομηκοντούτης, ἡγούμενος ὑπεροκτακοσίων ἀνδρῶν, νέων κατὰ τὸ πλεῖστον, ὀπλισμένων διὰ ροπαλῶν, εἰσῆλθε τὴν νύκτα τῆς 10ης πρὸς τὴν 11ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1612 εἰς Ἰωάννινα, θέσας πῦρ καὶ εἰς δημόσια τινὰ οἰκῆματα. Ἡ στάσις κατεστάλη ὑπὸ τῶν Τούρκων, πολλοὶ δὲ τῶν ἐπαναστατῶν συλληφθέντες κατεσφάγησαν· ὁ Διονύσιος, κρυφθεὶς εἰς τὸ ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ φρουρίῳ σπήλαιον (τὸ ὁποῖον μέχρι σήμερον λέγεται τρύπα τοῦ διαδόλου) καὶ ἀνευρεθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν, παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐξεδάρη ζῶν. Τὸ δέρμα του, πληρωθὲν ἀχύρων, ἀπεστάλη εἰς τὸν Σουλτάνον, περιηγόμενον ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν πρὸς παραδειγματισμόν.

Μαρτυρικὸν θάνατον ὑπέστη καὶ ὁ ἐπίσκοπος Νεσχωρίου καὶ Φαναρίου Σεραφεῖμ, κατηγορηθεὶς ὡς εὐρισκόμενος ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Διονυσίου.

Ἡ Πύλη, ἀφορμὴν ἴσως λαβοῦσα ἐκ τῆς σημειωθείσης κινήσεως ταύτης, προσπαθεῖ νὰ ἀφαιρέσῃ πᾶσαν τοπικὴν ἰσχὺν τῶν Χριστιανῶν καὶ νὰ πυκνώσῃ τὸν ἰδικόν της ἀραιότατον πληθυσμόν. Ἔως τότε ἐπεκράτει τὸ ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς περιόδου καθιερωμένον σύστημα τῆς φρουρήσεως ἐκάστης περιφερείας ὑπὸ τοπικῶν ἀρχηγῶν, ὀνομαζομένων κεφαλάδων. Ἐκ δὲ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, τοῦ ἐκδοθέντος τῷ 1319, ἐμφαίνεται ὅτι οἱ κεφαλάδες ἦσαν καὶ οἱ μεγάλοι τῶν στρατιωτικῶν θεμάτων γαιοκτῆμονες. Οὗτοι διετήρησαν καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας τὰς ὑπηρεσίας των καὶ τὰ συναφῆ πρὸς αὐτὰς προνομία των, καλούμενοι σπαχήδες.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1635 φέρεται ἀπαλλάξασα ἡ Πύλη τῶν ὑπηρεσιῶν τούτων τοὺς Χριστιανούς σπαχήδες, ἀνερχομένους εἰς 12.000, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων ἐξώμοσαν πρὸς διατήρησιν τῆς θέσεώς των καὶ τῶν προνομίων των. Ἐκτοτε ἡ κυριότης τῆς γῆς περιῆλθε κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος εἰς τουρκικὰς χεῖρας καὶ διὰ τοῦ ἀιθροῦ ἐξισλαμισμού τῶν σπαχήδων διωχετεύθη πυκνὸς ὁ ἰσλαμισμὸς εἰς τὴν Ἡπειρὸν.

Οἱ ἐμμεῖναντες εἰς τὸ πατριὸν θρήσκευμα ἀπεγυμνώθησαν παντὸς δικαιώματος καὶ πάσης τοπικῆς ἰσχύος καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλοι μὲν ἠσπάσθησαν τὸν ἀρματολικὸν βίον, ἄλλοι δὲ ἀπῆλθον εἰς τὴν ξένην πρὸς ἐμπορίαν.

Συνεπεία τούτων ἐπηκολούθησεν ἐν Ἡπείρῳ κατάστασις σκληρῶν καταπιέσεων ἐκ μέρους ἰδίᾳ τῶν ἐκτουρκισθέντων σπαχήδων, γεννήσασσι εἰς τὰς ψυχὰς τῶν κατοίκων γενικὴν πρὸς ἀλλαξοπιστίαν ροπὴν, διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τῶν δεινῶν.

Περιηγηταί, ἐπισκεφθέντες τὴν Ἡπειρὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, διεκτραγωδοῦν τὴν κατάστασιν αὐτῆς βεβαιοῦντες, ὅτι «ὁ μὲν ἔχει τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Τοῦρκον, ὁ δὲ τὸν υἱόν ὁ δὲ τὸν πατέρα ἢ ἄλλον αὐτοῦ συγγενῆ», καὶ ἐκφράζουσι τὸν φόβον γενικοῦ τῶν κατοίκων ἐξισλαμισμού ἐκ τῆς καταλαβούσης αὐτοὺς ἀπογνώσεως.

Ὁ ὀθωμανικὸς πληθυσμὸς, ὁ ἀποτελῶν μέχρι τοῦ 13' αἰῶνος τὸ 1/3 τῶν κατοίκων τῆς ὅλης Ἡπείρου, προσέλαβε ἔκτοτε μεγάλην ἀνάπτυξιν. Ἐπικρατεῖ ἀκόμη ἐν Β. Ἡπείρῳ χαρακτηριστικὸν κρᾶμα χριστιανικῶν καὶ μωαμεθανικῶν ἐθίμων, καθιστῶν τελείως ἰδιόρρυθμον τὸ μωαμεθανικὸν θρήσκευμα. Σφύζονται διακεκριμένα οἰκογένειαι διατηροῦσαι τὰ χριστιανικὰ ὀνόματα τῶν προγόνων των (Ἡλιάζ πασᾶς = Ἡλίας πασᾶς, Ντῖνο βέης κλπ.). Ὁ προφήτης Ἡλίας τυγχάνει ἰδιαιτέρου σεβασμοῦ ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν τῆς Β. Ἡπείρου. Διατηροῦνται μέχρι σήμερον εἰς μουσουλμανικὰ χωρία χριστιανικοὶ ναοί. Οἱ λεγόμενοι σπαθιῶται διετέλεσαν ἔκτοτε κρυπτοχριστιανοί.

Διὰ τῆς ἀλλαξοπιστίας τῶν σπαχήδων οἱ κατὰ περιοχὰς τοπάρχαι ἀπέκτησαν νέαν ἰσχύν, ἡ δὲ κεντρικὴ διοίκησις καθίστατο σκιώδης ἐναντι αὐτῶν. Πολλαὶ περιοχαὶ ἢ κοινότητες πληρώνουσαι τὸν συνήθη φόρον τῶν ραγιάδων, ἀπέλαυον κατὰ τὰ ἄλλα ἀληθοῦς ἀντοδιοικήσεως. Καὶ ἐὰν περιο-

χή τις, ἢ κοινότης, ἢ πατριὰ, ἐπεχείρει ἀδίκους πράξεις ἐναντίον ἄλλης ξένης περιοχῆς ἢ κοινότητος, ἀπεκρούετο ὑφ' ὅλων τῶν κοινοτήτων συνηνωμένων.

Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἡ συνοχὴ αὕτη ἐξησθένει καὶ ἠδυνάτουσαν νὰ ἐξασφαλίζονται ἐπαρκῶς ἐναντι τῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ τῶν λεηλασιῶν τῆς περιουσίας τῶν ὑπὸ τῶν τοπαρχῶν βέηδων καὶ ἀγάδων. Διὰ τοῦτο βαθμηδὸν οἱ διὰ τοῦ ἀρότρου ζῶντες ἠναγκάζοντο νὰ ἐπιζητοῦν τὴν προστασίαν τοῦ ἰσχυροτέρου ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ εἶναι εἰς τὴν διάκρισιν ὅλων τῶν ἄλλων. Καὶ καθιερώθη οὕτω γενικῶς τὸ καθεστῶς τῆς προστασίας (ἀγαλίκι), εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ὁποίας ἐδίδοντο τὰ $\frac{3}{10}$ τῆς ἐσοδείας.

Ἄλλαι κοινότητες ἐδίδον ἐτησίως χρηματικόν τι ποσόν. Τοῦτο, μικρὸν κατ' ἀρχάς, ἐπολλαπλασιάζετο κατόπιν καὶ ἀντὶ χρημάτων ἀπῆτουν δικαιωματικῶς τὸ $\frac{1}{2}$ τῆς ἐγγείου παραγωγῆς. Καὶ οἱ ἄλλοτε προστατευόμενοι περιήρχοντο ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν θέσιν ἀληθῶν εἰλώτων, ἀπογεγυμνωμένοι παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τῶν παλαιῶν ἰδιοκτησιῶν τῶν.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου διεβιβάσθησαν τὰ πλεῖστα ἐλεύθερα χωρία, τὰ κοινῶς *Κεφαλοχώρια*, εἰς Ὀθωμανούς, ὀνομασιθέντα *τσιφλίκια*. Ὀλίγα χωριά ἐγένοντο σουλτανικὰ καὶ προήρχοντο ἐκ τῶν ἀφαιρεθέντων τιμαριῶν τῶν μὴ ἐκμουσουλμανισθέντων Χριστιανῶν σπαχήδων καὶ ἐκ τῆς δημεύσεως τῶν περιούσιῶν τῶν κατὰ καιροὺς ἀντιτοχθέντων ἐκ τούτων, ὡς ἀρματολῶν, κατὰ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς· ταῦτα ὀνομάζοντο *ἰμλιάκια*. Ἄλλὰ καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐπωλοῦντο εἰς ἰσχύοντας ἐν τῇ περιοχῇ Ὀθωμανούς καὶ καθίσταντο *τσιφλίκια*.

Ἡπειρωτικαὶ τινες κοινότητες κουτσοβλαχικαὶ ἦσαν διηρημέναι εἰς δύο κοινοτικάς ὁμοσπονδίας, ὧν προΐσταντο αἱ κῶμαι *Καλαρούται* καὶ *Συρᾶκον*. Βλέπουσαι τὴν αὐτονομίαν τῶν κινδυνεύουσας, ἀπεφάσισαν αὐθορμήτως νὰ ὑποταγοῦν, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ διοικοῦνται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς κατὰ καιροὺς βασιλομήτορος, ὅπερ ἐπιτυχοῦσαι διετήρησαν εἰδός τι δημοκρατικοῦ πολιτεύματος μέχρι τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Οἱ κάτοικοι τούτων μετήρχοντο τὸ ἐμπόριον ναυτικῶν καπῶν, ὧν ἐγίνετο μεγάλη ἐξαγωγή εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Αἱ μορφαὶ τοῦ παλαιότερου βίου τῆς χώρας περιεσώθησαν εἰς τὰς ὄρεινὰς περιοχάς, ὧν οἱ κάτοικοι διεκρίνοντο εἰς γενεὰς ἢ *φάρας*. Πάσης φάρας προΐστατο ὁ ἐπισημότερος καὶ οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι, *προεστῶτες* καλούμενοι, διηύθυνον τὰ τῆς περιοχῆς πράγματα καὶ ἐλάμβανον τὴν φροντίδα τῆς εἰσπράξεως τῶν δημοσίων φόρων.

Ὅπως ἰδιότυπος καὶ ἐνδεικτικὴ τῆς κρατούσης ἐν Ἡπείρῳ καταστάσεως ἦτο ἡ συμπολιτεία τῶν 11 χωρίων τοῦ Σουλίου ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων βράχων τῶν. Ἡ συμπολιτεία αὕτη ἀπέλαυε πλήρους αὐτονομίας, δίδουσα μόνον τὸν συνήθη τῶν ραγιαδῶν φόρον εἰς χρήματα καὶ τὸ δέκατον τῶν κτηνοτροφικῶν τῆς προϊόντων. Ἀλλὰ συγχρόνως εἰσέπραττε καὶ αὕτη ἕτερον φόρον παρὰ τῶν ἐγκατεσπαρμένων εἰς τὴν περὶ τὸ ὄρος *πεδιάδα* 60 χωρίων, τὰ ὁποῖα ἐκράτει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς.

Ἐλάμβανον πρὸς τούτοις οἱ Σουλιῶται χρηματικὴν εἰσφορὰν καὶ παρὰ τῶν γειτόνων βέηδων καὶ ἀγάδων, ἵνα μὴ διαρπάξουν τὰ κτήματά των. Διὰ τῆς ἀνδρείας των ἐπιβαλλόμενοι ἐρρῦθμιζον κυριαρχικῶς τὰ τῆς περιοχῆς των, ὡς πολλαχοῦ τῆς Ἡπείρου ἔπραττον οἱ διάφοροι Μωαμεθανοὶ τοπάρχαι. Ποριζόμενοι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκ τῶν προϊόντων τῶν 60 ὑποκειμένων χωρίων, ἀποκλειστικὸν οὗτοι ἔργον εἶχον τὰ ὄπλα πρὸς διατήρησιν τῆς ὑπεροχῆς των.

Ἡμιανεξάρτητοι ἦσαν καὶ ἄλλαι τινὲς ὄρειναι περιοχαί, ὡς ἡ Χιμάρα, ἀπολαύουσα ἀξιολόγων προνομίων. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐνεποίουν τρόμον εἰς τοὺς περιοίκους τοπάρχας τοῦ Δελβίνου καὶ τοῦ Αὐλῶνος, ὡς καὶ οἱ τοῦ Γαρδικίου καὶ τοῦ Χορμόβου. Εἰς τὰς ὄρεινὰς ταύτας περιοχὰς διετηρήθη ἀκατάβλητον τὸ μάχιμον πνεῦμα· καὶ μετὰ τῶν Ἡπειρωτῶν ἄρματολῶν ἀπειτέλουγ τὴν ἔνοπλον τῆς Ἡπείρου δύναμιν, συντασσομένην πάντοτε μετὰ παντός ἐχθροῦ τῶν Τούρκων, καὶ ἐν ἀπουσίᾳ τοιούτων, συγκρουομένην ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτούς.

Διάφορον τῶν ἄλλων τύχην ἠκολούθησεν ἡ παραλιακὴ λωρὶς ἀπὸ Πρεβέζης μέχρι Βουθρωτοῦ περιελθούσα εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν.

Ὁ πόλεμος τῶν Ἑνετῶν, ὃ ἐκράγεις ἐν ἔτει 1684, κατὰ τῶν Τούρκων ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Γερμανῶν, τῶν Πολωνῶν καὶ τῶν Ρώσων, ἐπεξετάθη, καὶ ἐπὶ τῶν ἠπειρωτικῶν παραλίων. Μετὰ τούτων συνετάχθησαν οἱ Ἡπειρωταὶ ἄρματολοι καὶ οἱ Χιμαρριῶται, ἐπιπεσόντες κατὰ τοῦ πασᾶ τοῦ Δελβίνου, ἄγοντος ἐναντίον αὐτῶν 1500 πεζοὺς καὶ 500 ἵππεις. Οἱ Ἑνετοὶ ὑπὸ τὸν ναύαρχον αὐτῶν Μορωζίνην κατέλαβον τὴν Πρεβέζαν καὶ κατόπιν τὴν Ἄρταν· Βραδύτερον, τῷ 1690, ἄγοντες ὑπὸ τὸν Δανιὴλ Δελφῖνον 8000 πεζοὺς καὶ 800 ἵππεις, ἐνισχυθέντες καὶ ὑπὸ 3000 Ἑλλήνων, κατέλαβον τὰ Κάννινα καὶ τὸν Αὐλῶνα. Τῷ 1699 ὑπεγράφη εἰς Κάρολοβιτς συνθήκη εἰρήνης, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Πρεβέζα περιήρχετο πάλιν εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἡ εἰρήνη αὕτη διετηρήθη μέχρι τοῦ 1714, ἐκράγέντος νέου ἑνετο-τούρκικοῦ πολέμου. Τῷ 1716 πολυάριθμος τουρκικὸς στρατὸς ἐπιβιβασθεὶς εἰς Κέρκυραν ὑπέστη δεινὴν καταστροφὴν ἐκ τῆς ἐρρωμένης ἀντιστάσεως τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν Κερκυραίων.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπιχειρήσαντες οἱ Ἑνετοὶ ἀποβάσεις εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ παραλία ἐγένοντο κύριοι τῆς Πρεβέζης καὶ Βονίτσης. Τῇ 10ῃ Ἰουλίου 1718 ἐτέθη τέρας εἰς τὸν πόλεμον διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Πασάροβιτς, δι' ἧς ἡ ἀπὸ Βουθρωτοῦ μέχρι Βονίτσης παραλιακὴ λωρὶς ἐξεχωρήθη εἰς τὴν Ἑνετίαν. Ἡ λωρὶς αὕτη, ἔχουσα σπουδαιοτάτην σημασίαν διὰ τὴν ἀμυναν τῶν νοτίων νήσων, ἠκολούθει τὴν τύχην αὐτῶν μέχρι τῆς 17ῆς Ὀκτωβρίου 1797, ὅτε καταλυθείσης τῆς Ἑνετικῆς Πολιτείας περιήλθεν αὕτη εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Γάλλων διὰ τῆς ἐν Καμποφορμῷ γενομένης συνθήκης. Ἐκ τῶν ἐπελθουσῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μεταβολῶν εἰς τὴν θρησκευτικὴν σύγθεσιν τῶν κατοίκων, ὁ γεωργικὸς πλοῦτος τῆς Ἡπείρου περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς περιήρ-

χετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιζητήσῃ νέαν οἰκονομικὴν διέξοδον καὶ ἐστράτη εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πρὸς ἐμπορίαν.

Εἰς τὰ Ἰωάννινα ἤκμαζεν ἀπὸ πολλοῦ ἡ βιομηχανία τῶν γουναρικῶν. Εἰς ταύτην ἐδόθη μεγάλη ὠθησις διὰ τῆς εὐρείας διαδόσεως τῶν προϊόντων αὐτῆς εἰς τὴν Βενετίαν, Ἰταλίαν, Αὐστρίαν, Ρωσίαν, τὰς Παραδουναβίους ἡγεμονίας, ὑπὸ τῶν ἀρχόντων κυρίως τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, τραπέντων εἰς τὰς χώρας ταύτας πρὸς ἐμπορίαν κατόπιν τῆς ἀπωλείας ἐν Ἠπείρῳ τῶν ἀγροτικῶν περιουσιῶν τῶν. Αἱ ἀγοραὶ τῆς Βενετίας, τῆς Βιέννης, τοῦ Λιβόργου, τῆς Μόσχας συνεδέθησαν δι' ἐμπορικῶν σχέσεων καὶ ἐντολῶν μετὰ τῶν Ἰωαννίνων, διεξαγομένων διὰ γραφείων καὶ καταστημάτων ἡπειρωτικῶν, ἰδρυθέντων εἰς τὰς πόλεις ταύτας.

Βραδύτερον τὸ ἡπειρωτικὸν ἐμπόριον ἔλαβε μεγαλυτέραν εὐρύτητα ἐκ τῆς ραγδαίας ἐποικίσεως τῆς μεσημβρινῆς Ρωσσίας, ἐκ τῆς ὁποίας προώδευσε μέγας ἡ καλλιέργεια τῶν σιτηρῶν, ἡ δὲ Ρωσία καθίστατο ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ὁ σιτοβολῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Οὕτω τὸ ἐμπόριον μεταξὺ τῶν χωρῶν τούτων διὰ Κωνσταντινουπόλεως ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν ἐν τῇ διεξαγωγῇ μετέσχον ἐνεργῶς καὶ οἱ Ἠπειρώται.

Διὰ τοῦ ἐπικρατοῦντος τότε παρ' αὐτοῖς συστήματος τῆς συμπήξεως ἐταιρειῶν μεταξὺ συγγενῶν, ἴδρυσαν σπουδαίους ἐμπορικοὺς οἴκους καὶ γραφεῖα εἰς τοὺς κυριωτέρους λιμένας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης τῆς νοτίου Ρωσσίας καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀνταλλάσσοντες τὰ προϊόντα τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὰ βάρυτιμα μεταξωτὰ τῆς Δύσεως. Ἡ κίνησις αὕτη ἔδωκε νέαν ζωὴν καὶ εἰς τὸ τοπικὸν τῆς Ἠπείρου ἐμπόριον, αὐξηθέντος ἐν αὐτῇ σημαντικῶς τοῦ διακομιστικοῦ ἐμπορίου ἐκ βιομηχανικῶν προϊόντων τοῦ ἐξωτερικοῦ. Περιηγηταί, ἐπισκεφθέντες κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰ Ἰωάννινα, ἐξαίρουν τὴν ἐμπορικότητα αὐτῶν καὶ τὸν πλοῦτον.

Τὴν οἰκονομικὴν ταύτην τῶν Ἠπειρωτῶν ἀκμὴν ἐπηκολούθησε καὶ ἐξαιρετικὴ πνευματικὴ ἀνθίσις, διὰ τῆς διαθέσεως ὑπὲρ τῆς παιδείας πλουσίων κληροδοτημάτων καὶ δωρεῶν. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἠπείρου καθίστατο οὕτω σπουδαιότατον πνευματικὸν κέντρον τοῦ ἀναγεννωμένου Ἑλληνισμοῦ.

Τὰ περισφζόμενα εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἠπείρου ἐγγραφα καὶ ἐπιστολαὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι παντὸς ἄλλου καλυτέρα ἀναπαράστασις τοῦ ἀνυψωμένου διανοητικοῦ αὐτῆς ἐπιπέδου. Τὸ ἀπέριττον ὕφος τῶν καὶ τὸ ἄψογον τῆς φράσεως χαρακτηρίζουν, ὅτι ἡ χώρα ἐν εὐρείᾳ ἀκτίνι μετεῖχε ζωηρῶς τῆς πνευματικῆς κινήσεως τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου. Ὁ πνευματικὸς οὗτος βίος τῶν Χριστιανῶν εἶχε δημιουργήσει καὶ μίαν ἠθικὴν αὐτῶν ὑπεροχὴν ἐναντι τῶν τοπαρχῶν Μωαμεθανῶν, καὶ ὄχι μόνον ὁ Ἀληπασῆς ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν ἐνησιμενίζοντο νὰ προσλαμβάνουν γραμματεῖς τῶν ἐκ τῆς διανοουμένης ταύτης τάξεως τῶν Χριστιανῶν.

Γ'
Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ
(1788 - 1822)

Ούτως είχε διαμορφωθεί κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα ὁ ἐν γένει βίος ἐν Ἡπειρῷ, ὅτε εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν στερέωμα ἐνεφανίσθη ἡ μορφή τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τοῦ Τεπελενλή, κυριαρχικὴ καὶ ἰσχυρά, ἀλλὰ μὲ ὄλην αὐτῆς τὴν πρωτόγονον ἀγριότητα, ἢ σκοτεινότερα ἐνσάρκωσις τοῦ κυριαρχοῦντος τότε πνεύματος τῆς ἐποχῆς του.

Κληρονομήσας ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου τὰς ληστρικὰς παραδόσεις, διήνυσεν τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν καὶ ἠνδρώθη λησιεύων. Συλληφθεὶς ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἀπήχθη δέσμιος εἰς τὸν Κούρτ - πασᾶν, διοικητὴν Μπερατίου, ἔχοντα ἀπὸ τοῦ 1760 τὴν ἐποπτεῖαν τῶν διόδων εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἡπειρον, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Κούρτ - πασᾶς, λυπηθεὶς τὴν νεότητά του, τὸν συνεχώρησε καὶ τὸν ἀπέλυσεν, ἀφοῦ ἔλαβεν ἐνόρκους ὑποσχέσεις, ὅτι θὰ ἐγκατέλειπε τὸν ληστρικὸν βίον.

Ἀπὸ τοῦ 1764 ἡ θέσις του ἐνισχύθη διὰ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ διοικητοῦ Δελβίνου Καπλάν - πασᾶ. Διὰ σειρᾶς δολοφονικῶν πράξεων καὶ ραδιουργιῶν παρὰ τῇ Πύλῃ κατέστη κύριος τῆς ἐπαρχίας Δελβίνου· τοσοῦτον δὲ προήγετο ἡ φήμη του, ὥστε ἡ Πύλη ἐν ἔτει 1783 ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὸ πασαλίκιον τῆς Θεσσαλίας πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς τάξεως ἐν αὐτῇ.

Ἐν τῇ τοπικῇ ἀρχῇ Ἰωαννίνων, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πασᾶ Καλοῦ μέχρι τοῦ 1788 ἐληκολούθησε δεινὴ ἀναρχία. Ἐκαστος ἠδύνατο νὰ ἀντιποιῆται τὸ δικαίωμα αὐτοχειροτονήτου διοικητοῦ καὶ ἐκδιώκων τὸν προκάτοχόν του ἀνεγνωρίζετο ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ὑπὸ τοῦ διβανίου ὡς νόμιμος διοικητής. Κατόπιν, ἀνίσχυρος ὢν πρὸς περιστολὴν τῶν συγκρούσεων μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶν φεουδαρχῶν, ἠναγκάζετο νὰ προσεταιρίζεται τὴν ἑτέραν τῶν διαμαχομένων μερίδων, πρὸς διαιώνισιν τῆς ἀναρχίας.

Ὁ Ἀλῆ - πασᾶς, ἐποφθαλμιῶν τὸ πασαλίκιον Ἰωαννίνων, προῆγε διαφοροτρόπως τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀναρχικὴν κατάστασιν. Ἐφρόντιζε νὰ ἐξάπτη τὰ πάθη μεταξὺ τῶν συγκρουομένων μπέηδων τῆς πόλεως καὶ ἀπέστειλε συμμορίας Ἀλβανῶν πρὸς λήστευσιν τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων, ἵνα λάβῃ πρόνοιαν πρὸς ἐγκαθίδρυσιν ἰσχυρᾶς τοπικῆς ἐξουσίας ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ.

Τὸν Σουλεϊμᾶν πασᾶν, διοικητὴν εἰς τὸ σαντζάκιον Ἰωαννίνων, ἀποθανόντα τῷ 1786 διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ἐξ Ἀργυροκάστρου ἀστυνόμος Ἀλιζὸτ - ἀγάς, κατορθώσας διὰ τῆς εὐνοούσης αὐτὸν χήρας τοῦ προκατόχου του νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑποστήριξιν ἰσχυρᾶς μερίδος τῶν μπέηδων τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὁ Ἀλῆ - πασᾶς κατορθώσας δι' ἐνεργειῶν του ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ λάβῃ καὶ τὸ πασαλίκιον Ἰωαννίνων (1788), εἰσῆλθεν ἀπροσδοκῆτως μεθ' ἱκανοῦ στρατοῦ εἰς τὰ Ἰωάννινα, ματαιώσας πᾶσαν ἐναντίον του τοπικὴν ἀντίστασιν.

Καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐπελήφθη εὐθὺς μετὰ πάσης δραστηριότητος τῆς ἐπιβολῆς τῆς τάξεως. Συντρίβων ἀλλεπαλλήλως τοὺς ἰσχυροὺς φεουδάρχας καὶ προσεταιριζόμενος διὰ παντοίων μέσων, ἰδίᾳ διὰ τοῦ ἀργυρίου, τὰ ἀτίθασα στοιχεῖα τῶν Τόσκηδων καὶ Λιάπηδων, ὅχι μόνον εἰς τὴν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του χώραν ἐπέβαλε τὴν κυρίσρχον θέλησίν του, ἀλλὰ καὶ ἀπέσπασε βαθμηδὸν ὀλοκλήρους ἐπαρχίας ἐκ τῶν γειτονικῶν σαντζακίων, προσαρτῶν φαινομενικῶς αὐτὰς εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Πύλης διαπιστευθεῖσαν εἰς αὐτὸν χώραν, πράγματι δὲ διαθέτων τὰ κατ' αὐτὰς καὶ διαχειριζόμενος ὡς ἀπόλυτος κύριος. Καὶ ἐνῶ ἀπανταχοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἐβασίλευεν ἡ ἀναρχία, ἡ ἀσφάλεια ἐν Ἡπειρῷ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ ὑπῆρξε παραδειγματική. Παγιωθείσης τῆς ἀσφαλείας, ἤρξατο ἐκ παραλλήλου ἐντατικῆ τῆς γῆς καλλιέργεια, ὥστε, κατὰ τὸν γεωγράφον Μελέτιον, ὅχι μόνον τὴν ἰδίαν ἐπάρκειαν ἐξησφάλιζε τότε ἡ Ἡπειρος, ἀλλὰ καὶ ἀξιόλογον ἐξαγωγήν. Ἐχὼν διαρκές του μέλημα τὴν παγίωσιν τοῦ κράτους του ἀπανταχοῦ τῆς Ἡπειροῦ, ἐπεδίωξε πεισμόνως, ἐπινευούσης εἰς τοῦτο καὶ τῆς Πύλης, τὴν κατάργησιν τῆς ὑφισταμένης αὐτοδιοικήσεως τῶν ὄρεινῶν περιοχῶν. Ἡ ὑποδούλωσις καὶ ἡ ταπείνωσις παντὸς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του διατελοῦντος ἤγαγεν αὐτὸν εἰς αἵματηροτάτους ἀγῶνας.

Ἀπὸ τοῦ 1791 ἤρχισεν ἀποσχολοῦσα αὐτὸν ἡ κατάκτησις τοῦ Σουλίου καὶ τῆς παραλιακῆς λωρίδος τῆς ἐξαρτωμένης ἐκ τοῦ καθεστῶτος τῶν Ἰονίων νήσων. Ἐν ἔτει 1792, ἐκστρατεύσας τὸ πρῶτον μετὰ 10.000 Ἀλβανῶν ἐναντίον τοῦ Σουλίου ὑπέστη πανωλεθρίαν, ἣτις ἠνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀναβάλῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον νέαν κατ' αὐτοῦ ἐπιχείρησιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του μέχρι τῆς Ἄρτης καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὅπου κατεσκεύασε καὶ στολίσκον. Τῷ 1798, ἐπωφελούμενος τῆς δυσαρρεσκείας τῆς Πύλης πρὸς τὸν Ναπολέοντα, ἐπιχειρεῖ τὴν κατάληψιν τῆς ὑπὸ τῶν Γάλλων κατεχομένης παραλιακῆς λωρίδος. Προσβαλὼν τὴν Χιμάρραν ἐγένετο κύριος τοῦ Βουθρωτοῦ καὶ κητόπιν ἄγων στρατὸν 4.000 ἐβάδισε πρὸς κατάληψιν τῆς Προβέζης. Ἡ σύγκρουσις μετὰ τῶν Γάλλων ἐγένετο παρὰ τὴν Νικόπολιν τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1798, καθ' ἣν οὗτοι μετὰ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν ἐκάμφθησαν. Οἱ αἰχμάλωτοι καὶ οἱ ἐκ τῶν κατοίκων βοηθήσαντες τοὺς Γάλλους κατεσφάγησαν, ἡ δὲ πόλις παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ. Μετὰ δύο ἔτη ὑπήχθη καὶ ἡ λωρὶς αὕτη ὑπὸ τὴν ρωσικὴν κυριαρχίαν, ἀλλὰ συγχρόνως παρεχωρεῖτο διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συμφωνίας τῆς 9 Μαΐου 1800 μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας εἰς τὴν δευτέραν, ἀναγνωρισθείσης εἰς τὰς πόλεις αὐτῆς αὐτοδιοικήσεως ὑπὸ ἄρμοστήν ἀποστελλόμενον ὑπὸ τῆς Πύλης. Ἐπωφελούμενος ὁ Ἀλῆ πασᾶς τοῦ ἐκτραγέντος Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου κατέλυσε τῷ 1807 τὴν ἐλευθέρην ταύτην πολιτείαν, καταλαβὼν τὰς πόλεις αὐτῆς πλὴν τῆς Πάργας.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 1800 ἐπιχειρεῖ δευτέραν ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ Σουλίου, ἄγων στρατὸν ἐκ 12.000 Ἀλβανῶν. Πᾶσαι ὁμῶς αἱ γενόμεναι

κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους ἐπιθέσεις ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος, βλέποντες οἱ πολλαχοῦ τῆς Ἡπείρου ἰσχύοντες Μωαμεθανοὶ ὅτι ὑποτασσομένου τοῦ Σουλίου οὐδεμία δύναμις ἦτο πλέον ἐν Ἡπείρῳ ἱκανὴ νὰ ἀντιταχθῆ εἰς τὸν Ἀλῆ-πασᾶν, ἀπεφάσισαν νὰ συνασπισθοῦν περὶ τοὺς Σουλιώτας καὶ νὰ ἐνισχύσουν οἰκονομικῶς αὐτοὺς πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος.

Ταῦτα πληροφορηθεὶς ὁ Ἀλῆ-πασᾶς κατώρθωσε διὰ τοῦ χρυσίου καὶ δολίων ὑποσχέσεων νὰ διασπάσῃ τὸν συνασπισμόν. Καὶ συγκεντρώσας πολυπληθῆ στρατιάν εἰσέβαλε τὸ τρίτον εἰς τὸ Σούλιον. Οἱ Σουλιῶται ἀντέστησαν νικηφόρος ἐπὶ ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος εἰς τὰς λυσσώδεις τῶν Ἀλβανῶν ἐπιθέσεις. Ἀλλὰ πάσχοντες ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1803 τὰ πάνδεινά, ἰδίως ἐκ τῆς δίψης, διότι οἱ περιζώσαντες αὐτοὺς ἐχθροὶ διὰ τῆς προδοσίας τοῦ Πήλιου Γούση εἶχον καταλάβει τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, κατέλιπον διὰ συνθήκης κυρωθείσης τῇ 12 Δεκεμβρίου 1803 τὴν πατρίδα των, καταφυγόντες, ὅσοι ἐξ αὐτῶν περιεσώθησαν καθ' ὁδόν, εἰς τὴν Κέρκυραν.

Ἡ καταδάμασις τῶν Σουλιωτῶν εἰρηρέστησεν ὑπερβολικὰ τὴν Πύλην καὶ προήγαγε τὸν Ἀλῆ-πασᾶν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρούμελη βαλεσῆ.

Ὁ Ἀλῆς κατόπιν τῆς ἐπιβολῆς ἀπαντοῦ τῆς κυριαρχίας του δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνεχθῆ τὴν Πάργαν ἐλευθέραν ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας του καὶ ἀπεφάσισεν ἐν ἔτει 1814 νὰ τὴν καταλάβῃ διὰ πραξικοπήματος.

Ἐξαπέστειλεν ἐναντίον αὐτῆς, φρουρουμένης ὑπὸ 250 Γάλλων, 6000 Ἀλβανούς, διατάξας συγχρόνως τὸν εἰς Πρέβεζαν στολίσκον του νὰ πολιορκήσῃ αὐτὴν κατὰ θάλασσαν. Ἀλλ' ἡ ἀποσταλεῖσα δύναμις ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ τῶν Παργηνῶν.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ Ἀλῆς ἤρχισε διαπραγματευόμενος μετὰ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις προξενικῶν ἀρχῶν Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, πρὸς εἰρηνικὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, ἰσχυριζόμενος, ὅτι ἡ θέσις αὕτη ἀνήκε διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1800 εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης. Οἱ Παργηνοὶ, φοβούμενοι συνεννόησιν τῶν Γάλλων μετὰ τοῦ Ἀλῆ, ἀνεγνώρισαν, κατὰ συμβολὴν τοῦ Ἀγγλοῦ ναυάρχου Κάμπελ, τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν, ὑψώσαντες τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν.

Ὁ Ἀλῆς δὲν ἀπηλπίοθη, ἀλλ' ἐξηκολούθησε βραδύτερον τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Ἀγγλοῦ ἀρμοστοῦ τῆς Ἑπτανήσου μισέλληνος Μαϊτλανδ. Καὶ πρὸς μεγάλην ἐκπληξιν τῶν Παργηνῶν ἐγνώσθη τῷ 1817, ὅτι ὑπεγράφη μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας συνθήκη, δι' ἧς ἡ Πάργα παρεχωρεῖτο εἰς τὴν Τουρκίαν. Οἱ κάτοικοι ὑπεχρεοῦντο ν' ἀναχωρήσουν ἐκ τῆς πατρίδος των, ἀποζημιούμενοι διὰ τὴν ἐγκατάλειπν τῶν περιουσιῶν των. Τὴν ἀποζημίωσιν κατέβαλεν ὁ Ἀλῆς, συμποσομένην εἰς 150.000 φράγκων, εἰσπράξας πολὺ πλεονά τούτων, δι' ἐπιβολῆς ἐκτάκτου φορολογίας εἰς τοὺς λαοὺς τῆς ἐπικρατείας του. Τῇ 28ῃ Ἀπριλίου 1819 ἀνυψώθη εἰς τὸ φρούριον τῆς Πάργας ἡ τουρκικὴ σημαία.

Ἐκ τῆς ἀπορίας τοῦ 1810 ὁ Ἄλῃ - πασᾶς εὗρισκετο ἤδη εἰς τὸ ὑπατον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Τὸ κράτος του περιελάμβανε τὴν Πελοπόννησον, διοικουμένην ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Βελῆ, ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, πρὸς δὲ καὶ διαμερίσματα τῆς Δ. Μακεδονίας, τουτέστι πληθυσμὸν ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου. Τὸ κέντρον τοῦ κράτους τούτου ἦτο ἡ Ἡπειρος καὶ φυσικὸν ἦτο παρ' ὅλας τὰς πιέσεις τοῦ Ἄλῃ νὰ ἀκμάσῃ ἐν αὐτῇ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία καὶ νὰ αὐξηθῇ ὁ ἰδιωτικὸς πλοῦτος. Μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὸ Μοναστήριον τρίτη πόλις εἰς πληθυσμὸν καὶ εἰς πλοῦτον ἤρχοντο τὰ Ἰωάννινα. Ἄλλ' ὅμως, πλὴν τῆς περιφέρειας τοῦ Ζαγορίου, ἕνεκα τῆς ἰσχύος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπορευομένων Ζαγορησίων καὶ τοῦ Ἀλεξ. Νούτσου, ὡς καὶ ἄλλων τινῶν ὀρεινῶν περιφερειῶν, πάντα τὰ ἄλλα εὐφορα χωρία ὑπὸ διαφόρους προφάσεις ἐγένοντο ἰδιοκτησία του. Ὑπὲρ τὰ 400 ἦσαν τοιαῦτα μόνον ἐν Ἡπείρῳ. Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστησαν τὰ κτήματα πάντων, ὅσοι περιπεσόντες εἰς τὴν δυσμένειάν του, κατεδιώχθησαν.

Οἱ ὑπήκοοί του ἦσαν μὲν ἐν ἀπολύτῳ ἀσφαλείᾳ ἀπὸ τῶν κακοποιῶν στοιχείων, ἀλλ' ἡ κεφαλή των, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ περιουσία των ἐξηγοῦντο ἐκ τοῦ αὐθέντου. Οὐδεμία ἠδύνατο νὰ γίνῃ ὑπ' αὐτῶν πώλησις γαιῶν, ἐὰν δὲν κατεβάλλετο εἰς αὐτὸν τὸ δέκατον τοῦ τιμήματος. Ἀνηγόρευεν ἑαυτὸν γενικὸν κληρονόμον πάντων, ὅσοι ἀπέθνησκον ἄνευ ἀρρένων ἀπογόνων. Οἱ ἐν τῇ ξένη ἐμπορευόμενοι Ἡπειρῶται, μὴ τολμῶντες νὰ πατήσουν τὸν πόδα των εἰς τὸ πατριον ἔδαφος, ἐγήρασκον ἐκεῖ καὶ ἀπέθνησκον. Ἄλλ' ἀποθνήσκοντες ἠναγκάζοντο νὰ ἀφήσουν εἰς τὸν Ἄλῃ - πασᾶν διὰ τῆς διαθήκης των μέρος τῆς περιουσίας των ἄλλως οἱ ἐν Ἡπείρῳ συγγενεῖς των δὲν ἔμενον ἀνενόχλητοι.

Οἱ ἰδιοκτῆται τῶν διαρπαζομένων γαιῶν καὶ οἱ ἐκπατριζόμενοι βιαίως Ὀθωμανοὶ καὶ Χριστιανοὶ κάτοικοι μεταβαίνοντες εἰς Κωνσταντινούπολιν διεμαρτύροντο παρὰ τῇ Πύλῃ κατὰ τῆς τυραννίας τοῦ Ἄλῃ, ἐνισχύοντες τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ τοῦ Πασόμπη. Ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ Πύλη ἐβλεπεν ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἀνήσυχος τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἄλῃ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1812 ἤρχισε νὰ περικόπτῃ τὴν δυνάμιν του διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς διοικήσεως τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Βελῆ καὶ μετὰ τινα ἔτη τῆς Θεσσαλίας.

Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ Ἄλῃ δὲν ἔμενεν ἀδιάφορος πρὸς τὰς διαθέσεις ταύτας τῆς Πύλης καὶ ἤρχισε προσοικειούμενος περισσότερον τοὺς Ἕλληνας. Τὸ ἔργον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας συνετελεῖτο οὕτως ἀκωλύτως εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειά του. Αὐτὴ ἡ αὐλή του ἐγένετο μέγα ταύτης φυτώριον. Ἐκεῖ συνηντῶντο οἱ ἄνδρες τοῦ Γένους, οἱ διαπρέποντες εἰς τὰ γράμματα, τὴν πολιτικὴν τέχνην, τὴν στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν. Ἐκ τῶν μαχίμων χριστιανικῶν διαμερισμάτων πλείστους εἶχεν ἀρχηγούς ἐν τῷ στρατιωτικῷ αὐτοῦ οἴκῳ. Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἶχεν ἀφικθῆ εἰς Ἰωάννινα ὁ Χριστ. Οἰκονόμου ἐκ μέρους

τῶν Φιλικῶν, πρὸς μῆυσιν τοῦ ἀδελφοῦ του Μάνθου καὶ τοῦ ἄλλου χριστιανικοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ἄλῃ.

Τότε μυηθεὶς καὶ ὁ Μάρκος Μπότσαρης διέδωκε ταχέως τὸ μυστικὸν μεταξὺ τῶν ὀπλαρχηγῶν, τῶν ἀρχιερέων καὶ προεστώτων, διακηρύττων πανταχοῦ τὰ περὶ μελλούσης ἐπαναστάσεως. Ὁ δὲ Χρ. Περραιβός, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῶν Φιλικῶν εἰς τὸ Σούλι, ἵνα προπαρασκευάσῃ τὰ τῆς ἐξεγέρσεώς του, ἐπεκοινώνησεν, ὡς ἀναφέρει, μετὰ τοῦ Ἄλῃ - πασᾶ, διὰ τοῦ Ἄλεξ. Νούτσου καὶ τοῦ Κώστα Γραμματικοῦ ἐκ Βουρμπιάνης.

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1820 ὁ Μαχμουτ ὁ Β' ἐξέδωκε χάτι-σερίφ, διὰ τοῦ ὁποίου διεκήρυττε τὸν Ἄλῃν ἔνοχον προδοσίας καὶ προγεγραμμένον, εἰς ἔντος 40 ἡμερῶν δὲν ἐνεφαίζετο εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἀπολογῆθῃ.

Ἐκπνευσάσης τῆς προθεσμίας διωρίσθη πασᾶς Ἰωαννίνων καὶ Δελβίνου ὁ Ἰσμαήλ Πασόμπεης καὶ στρατάρχης τῆς κατὰ τοῦ Ἄλῃ - πασᾶ ἑκατρατείας, διαταχθέντων καὶ ἑτέρων ἑπτὰ πασάδων, ἵνα συνεκστρατεύσουν μετ' αὐτοῦ. Τὸ οἰκοδίμημα τῆς ἀνομίας ἤρχισε μετ' ὀλίγον πανταχόθεν σειόμενον. Ἡ σοβοῦσά πανταχοῦ τῆς ἐπικρατείας του ἀντίδρασις ἐξεδηλώθη. Οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν του τὸν ἐπρόδωσαν, ἰδίως ὁ Ὁμέρ Βρουώνης. Καὶ αὐτοὶ οἱ υἱοὶ του, Μουκτάρ καὶ Βελῆς, παρεδόθησαν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Πύλης.

Προσεπάθησε νὰ στηριχθῇ καὶ ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἀρματολῶν, διατάξας αὐτοὺς νὰ καταλάβουν ἐπικαίρους θέσεις πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἄλλ' οὗτοι, μεμυημένοι εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἐπεδίωκον νὰ παρατείνουν τὸν ἐμφύλιον ὀσμανικὸν πόλεμον, παρὰ νὰ θέσουν τέλος εἰς αὐτὸν δι' ἀποφασιστικῆς μετὰ τοῦ Ἄλῃ συμπράξεως.

Οἱ Σουλιῶται, λαβόντες παρὰ τοῦ Ἰσμαήλ Πασόμπεη τὴν ὑπόσχεσιν τῆς παραδόσεως τοῦ Σουλίου, ἔσπευσαν εἰς τὸ σουλτανικὸν στρατόπεδον ἐκ Κερκύρας. Δὲν ἐβράδυναν ὅμως ν' ἀντιληφθῶν, ὅτι αἱ διδόμεναι εἰς αὐτοὺς ὑποσχέσεις ἦσαν ἀπατηλαὶ καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διαπραγματευθῶν μετὰ τοῦ Ἄλῃ - πασᾶ τὴν παράδοσιν τῆς ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν του κατεχομένης πατρίδος των, ἐπὶ ἀποσκιρτήσῃ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἀντιπάλου στρατοπέδου.

Συνομολογηθεῖσης μετὰ τὴν συμμαχίαν τῇ 6ῃ Δεκεμβρίου 1820 ἐγκατέλιπον τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ὅχι διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἄλῃ, ἀλλ' ἵνα δώσουν τὸ σύνθημα τῆς Ἐπαναστάσεως. Παραλαβόντες τὸ Σούλι καὶ κατόπιν τὴν Κιάφραν παρὰ τοῦ κατέχοντος αὐτὰ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἄλῃ Μοῦρτο - Τσαλλῆ, διώρισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν Νότην Μπότσαρην καὶ ἀνέθεσαν τὴν διεύθυνσιν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Μάρκον Μπότσαρην, συμμαχήσαντες καὶ μετὰ πολλῶν Τουρκαλβανῶν φίλα πρὸς τὸν Ἄλῃ φρονούντων. Ἐκεῖ ἔλαβον διὰ τοῦ Χρ. Περραιβοῦ ἐπιστολὴν τοῦ Ἄλεξ. Ὑψηλάντου ἀπὸ 7ης Ὀκτωβρίου 1820, ἀναφέρουσαν ὅτι «ἡ προσκλητικὴ σάλπιγξ τῆς πατρίδος ἐντὸς ὀλίγου μέλλει νὰ ἠχῆσῃ». Συγχρόνως ἐπέπεσον κατὰ τῶν πολιορκούντων τὸν Ἄλῃν πολεμίων.

Παρὰ πάντων ἐγκαταλειπόμενος ὁ Ἄλῃς, περιώρισε τὴν ἀμυνὰν του

ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῶν Ἰωαννίνων. Τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα ἤρχισαν ἐκχυνόμενα πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Ἰωαννίνων καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, λαβόντες ὅ,τι ἕκαστος ἠδύνατο νὰ μεταφέρει, ἐξεκένωσαν αὐτὴν τραπέντες πρὸς τὸ Ζαγόρι καὶ τὰ Κούρεντα ἐκ τοῦ φόβου τῶν ἐπικειμένων ἐχθροπραξιῶν.

Παρατεινομένης τῆς πολιορκίας, ἡ Πύλη ἔπαυσε τῆς στραταρχίας τὸν Ἰσμαήλ Πασόμπεην καὶ διώρισεν ἀντ' αὐτοῦ, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821, τὸν διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ πασᾶν.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Σουλιῶται συνῆπτον μάχας ἐναντίον τῶν κατ' αὐτῶν ἀποσταλεισῶν δυνάμεων τοῦ Χουρσίτ. Τῇ δὲ 17 Σεπτεμβρίου κατήγαγον λαμπρὰν νίκην εἰς Πέντε Πηγᾶδια, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Δράκου καὶ τοῦ συμμάχου Ἄγω Μουχουρδάρη, κατὰ τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ, ἐλθόντος μετὰ 3000 πεζῶν καὶ 500 ἰπέων πρὸς κατάληψιν τῆς ὀχυρᾶς ταύτης θέσεως. Ἄλλ' οἱ Τουρκαλβανοί, πεισθέντες ὅτι οἱ Σουλιῶται ἐμάχοντο δι' ἄλλους σκοπούς, ξένους πρὸς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀλῆ, διέλυσαν τὴν μετ' αὐτῶν συμμαχίαν.

Ἐξοντωθέντος ἐν τῷ μεταξύ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, ὁ Χουρσίτ ἐστράφη κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, πρὸς κατάληψιν τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων φρουριῶν τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Ρηνιάσσης. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλεν ἐναντίον αὐτῶν πολυαρίθμους δυνάμεις ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βρουώνην καὶ τὸν Ταχῆ Ἀμπάζην. Πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν κατέφθασεν ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μετὰ 500 Μανιατῶν, στρατοπεδεύσας μετὰ τοῦ Σουλιώτου Λάμπρου Βεΐκου ἐν τῷ λόφῳ τῆς Ἀγίας Ἐλένης πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχέροντος, καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον σῶμα μετὰ τῆς φάλαγγος τῶν Φιλελλήνων στρατοπεδεῦσαν εἰς τὸ χωρίον Πέτα.

Ὁ Ὁμέρ καταλιπὼν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Σουλίου τὸν Ταχῆ Ἀμπάζην ἐπέπεσε τῇ 30 Ἰουνίου κατὰ τοῦ σώματος τοῦ Μαυροκορδάτου, μετὰ τῶν ἐν Ἄρτη στρατοπεδευόντων Ἰσμαήλ πασᾶ καὶ Ρεσίτ πασᾶ Κιουταχῆ, ἐπενεγκῶν εἰς τὸ σῶμα μεγάλην καταστροφὴν. Κατὰ τοῦ Μαυρομιχάλη καὶ Βεΐκου ἐστάλη πολυπληθὴς δύναμις ὑπὸ τοὺς Χασὰν πασᾶν καὶ Μεχμέτ πασᾶν. Φονευθέντος τοῦ τελευταίου, οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ἡ νίκη ἀλέβη πικρά, διότι ἐφονεύθη ὁ γενναῖος Μαυρομιχάλης ὑπὸ κεκρυμμένου Ἀλβανοῦ, ὅπερ ἠνάγκασέ τοὺς Μανιάτας νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἠπειρον.

Οἱ Σουλιῶται ἀντέστησαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀλλὰ πεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἠναγκάσθησαν διὰ συνθηκολογήσεως πρὸς τὸν Ὁμέρ πασᾶν νὰ ἀπέλθουν ἐλεύθεροι εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Δ'

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΤΩΣΙΝ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

Ἐκλείψαντος τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ ἡ Ἠπειρος ἐβυθίσθη εἰς δεινὴν ἀναρχίαν.

Τὸ πασαλίκιον αὐτῆς ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ εἰς τον Ομὲρ Βρουώνην. Ἄλβανικὰ στίφη ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, ἐν οἷς ὁ διαβόητος Σιλιχτὰρ Μπόττα, περιερχόμενα τὰς ἐπαρχίας Πωγωνίου, Ζαγορίου καὶ Κονίτσης ἀπεγύμνωνον αὐτάς, ἐκδηλοῦντα τάσεις στασιαστικὰς κατὰ τῆς Πύλης καὶ συγκρουόμενα μετὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ.

Τὸν Ὀμὲρ πασαῖν διεδέχθη τῷ 1825 ὁ Ρεσίτ Μεχμέτ πασαῖς Κιουταχῆς, ἀναδειχθεὶς στρατάρχης τῆς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐκστρατείας μὲ εὐρύτατα δικαιώματα πρὸς συγκρότησιν ἱκανοῦ στρατοῦ διὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐπιστρέψας ἐκ τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας εἰς Ἰωάννινα εὐρέθη πρὸ γενικῆς τῶν Ἄλβανῶν στρατιωτῶν ἐξεγέρσεως, ζητούντων τοὺς μισθοὺς των. Αὐθωρεὶ συνέλαβε τὸν ἀρχηγὸν τῆς κινήσεως Ἰσμαήλ βέην καὶ ἐθανάτωσεν αὐτὸν ἐντὸς τοῦ διοικητηρίου. Κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1829 διωρίσθη ἀρχιστράτηγος ἐναντίον τοῦ ἐπελαύνοντος εἰς τὰ τουρκικὰ ἐδάφη ρωσικοῦ στρατοῦ.

Συναφθείσης τῆς μετὰ τῆς Ρωσίας εἰρήνης, κατῆλθε τῷ 1830 εἰς Μοναστήριον μετ' ἱκανοῦ στρατοῦ, μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς κακουργίας τῶν Ἄλβανῶν. Ἐκάλεσε ὅθεν πάντας τοὺς ἀρχηγούς αὐτῶν μὲ τὴν πρόφασιν νὰ πληρώσῃ τοὺς καθυστερουμένους μισθοὺς των. Τούτων προσελθόντων διέταξε τὴν 30 Ἰουλίου τὴν ἐκτέλεσιν γυμνασίων, ὅπου προσῆλθον πάντες ἄθροοι. Ἐνῶ ἐθεῶντο τὰ γυμνάσια ἀμέριμοι, ἔστρεψεν ἐναντίον των τὰ ὄπλα καὶ τὰ τηλεβόλα, φρονεύσας ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἐξ αὐτῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐνέπνευσε μέγαν τρόμον εἰς τοὺς Ἄλβανούς, οἵτινες τραπέντες πρὸς τὴν Ἄλβανίαν συνεσπειρώθησαν περὶ τὸν Μουσταφᾶ πασαῖν, βαλῆν τῆς Σκόδρας, ὅστις συγκεντρώσας στρατὸν 40.000 ἐβάδισε κατα τοῦ Μοναστηρίου.

Ὁ Ρεσίτ πασαῖς ἀνέμενε αὐτὸν παρὰ τὸν Περλεπέν, ὅπου γενομένης μάχης ἐνικήθη ὁ Μουσταφᾶ - πασαῖς καὶ ἐτράπη εἰς Σκόδραν, ἐγκλεισθεὶς εἰς τὸ φρούριον αὐτῆς. Μετὰ πολιορκίαν ἐνὸς μηνὸς παρεδόθη καὶ ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Πρὸς βοήθειαν τοῦ Μουσταφᾶ πασαῖ ἐκινήθησαν καὶ οἱ Τουρκαλβανοὶ τῆς Τσαμουργιάς, οἵτινες συγκροτήσαντες σῶμα ἐκ 2000 ἀνδρῶν κατέλυσαν τὰς τοπικὰς ἀρχὰς καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῶν Ἰωαννίνων. Κατ' αὐτῶν ἀντεπεξῆλθεν ὁ Ἰμὴν πασαῖς, βαλῆς Ἰωαννίνων, υἱὸς τοῦ Ρεσίτ πασαῖ, γενομένης δὲ μάχης τῇ 3 Ἰουλίου 1830 παρὰ τὴν Βελτσισταὶν ἠττήθησαν οἱ Τσάμηδες καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Προχωρήσας ὁ Ἰμὴν πασαῖς εἰς Τσαμουργιάν ἐπέβαλε τὸ κράτος τοῦ νόμου, ἐκτοπίσας πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην καὶ δημεύσας τὰς περιουσίας των.

Ὁ Σιλιχτὰρ Μπόττα κατόπιν τῶν γεγονότων τοῦ Μοναστηρίου ἐπέστρεψεν εἰς Μπότταν. Ὀχυρωθεὶς εἰς τὸ φρούριον ἐπὶ τοῦ κωνοειδοῦς ὄρους Μελισίνι παρὰ τὸ Λεσκοβίκι, ἠμύνετο κατὰ τοῦ καταφύσαντος πρὸς καθύ-

πόταξιν αὐτοῦ στρατοῦ. Μετὰ πεντάμηνον πολιορκίαν ἐπεστράπη εἰς αὐτόν, κατόπιν συνθηκολογήσεως, νὰ ἀπέλθῃ μετὰ τῶν οἰκείων του εἰς Κέρκυραν.

Κατόπιν τῆς συστηματικῆς ταύτης διώξεως τῶν ἀτάκτων στοιχείων εἰσῆρχετο βαθμηδὸν ἡ Ἡπειρος εἰς ὁμαλὸν βίον μετὰ πολυετῆ δοκιμασίαν. Τὸ καθεστῶς τῶν αὐτονόμων διοικήσεων κατὰ περιοχάς, καταργηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, δὲν ἐπανῆλθε μὲν πλέον, ἀλλ' ὁ ἐσωτερικὸς βίος τῶν κοινοτήτων παρέμενε πάντοτε ἐλεύθερος, ρυθμιζόμενος ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους μητροπολιτῶν καὶ τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν, τῆς δὲ γενικωτέρας ἐθνικῆς πολιτικῆς κέντρον καθίσταται πλέον τὸ ἐλεύθερον ἑλληνικὸν κράτος:

Ε΄.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1854

Ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1854, ἀλλεπάλληλα γεγονότα πιέσεων καὶ διαρπαγῶν γενόμενα εἰς βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐν Ἄρτῃ, Πρεβέζῃ καὶ Ἀργυροκάστρῳ ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου, ἐξημμένου ἐκ τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, ἐξήγειραν τοσοῦτον τὸν χριστιανικὸν πληθυσμόν, ὥστε τῇ 15ῃ Ἰανουαρίου 1854, συνελθόντες οἱ πρόκριτοι τοῦ Ραδοβιζίου ἐκήρυξαν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ καθεστῶτος.

Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὸ κίνημα ἐξηπλοῦτο εἰς τὰ διαμερίσματα Ραδοβιζίου, Τζουμέρκων καὶ Λάκκας Σουλίου. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐπανάστασεως κατέφθασεν ἐξ Ἑλλάδος σῶμα ἐκ 2000 ἀνδρῶν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Σ. Καραϊσκάκην καὶ Θ. Γρίβαν. Ἀποκρούσαντες τὰς ἐπελθούσας τουρκικὰς δυνάμεις εἰς Δημαριό, ἀπώθησαν αὐτὰς πρὸς τὴν Ἄρτιαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπολιόρκησαν. Ἐνισχυθέντες ἐν τῷ μεταξύ καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐθελοντῶν ἐξ Ἀκαρνανίας καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἀνῆλθον εἰς 4.000.

Τμῆμα τῆς δυνάμεως ταύτης κατέλαβε τὰς μεταξύ Ἄρτις καὶ Πρεβέζης δεσποζούσας θέσεις, ἕτερον ἔλαβε τὴν πρὸς τὰ Ἰωάννινα ἄγουσαν, καὶ τρίτον πρὸς τὴν Πίνδον, ἵνα διακόψῃ τὰς μετὰ Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου συγκοινωνίας. Τὴν 9ην Φεβρουαρίου 1.000 Τούρκοι ἔφεδροι ἐξεκίνησαν ἐξ Ἰωαννίνων πρὸς κατάληψιν τῶν Πέντε Πηγαδίων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ἐντοπίων ὀπλαρχηγῶν.

Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχε καὶ ἕτερον τουρκικὸν τάγμα ἐκ 800 ἀνδρῶν, κατερχόμενον ἐκ Τζουμέρκων πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Ἄρτῃ πολιορκουμένων. Ἄτερον ἐκ 300 ἀνδρῶν, μεταβαῖνον ἐκ Πρεβέζης εἰς Ἄρταν, ἀπεκλείσθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν εἰς τὸν Λοῦρον καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας παρεδόθη. Ἀλλὰ τῇ 22 Φεβρουαρίου κατέφθασαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπικουραὶ ἐκ 3.000 ἀνδρῶν καὶ πυροβόλων καὶ ἀποβιβάσθῃσαι εἰς Σαλαῶραν εἰσέρχονται ἐκεῖθεν νύκτωρ εἰς Ἄρταν.

Παρὰ τὴν σημαντικὴν ὅμως ἐνίσχυσιν ταύτην οἱ ἐπαναστάται κατώρθωσαν νὰ κρατήσουν τὰς περὶ τὴν Ἄρταν θέσεις των. Τὸ ἐκ 300 ἀνδρῶν

τμήμα ὑπὸ τὸν Θ. Γρίβαν, τὸ σταλὲν πρὸς τὴν Πίνδον, διελθὼν τὴν γέφυραν τῆς Πλάκας ἔφθασε τῇ 24ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰς Κουτσολιό. Κατ' αὐτοῦ ἀπεστάλη ἕξ Ἰωαννίνων δύναμις ἕκ 1.000 πεζῶν καὶ 200 ἰππέων.

Πολιορκηθὲν ὑπὸ τῆς δυνάμεως ταύτης ἐντὸς οἰκίας τινὸς ἐκινδύνευεν νὰ ζωγραφηθῆ. Σῶμα ὁμῶς ἕκ 400 Λακκιωτῶν ὑπὸ τὸν Λάμπρον Ζῆκον, σπεύσαν πρὸς βοήθειαν, κατέλαβε τὴν ὑπερκειμένην ἐκκλησίαν καὶ ἔβαλε κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες μὴ κατορθώσαντες μέχρι τῆς νυκτὸς νὰ καταλάβουν τὴν οἰκίαν ἀπεχώρησαν εἰς Ἰωάννινα.

Τὴν ἐπομένην ὁ Γρίβας κατηυθύνθη πρὸς τὸ Μέτσοβον, τὸ ὁποῖον καὶ κατέλαβε μετὰ τοῦ σώματος Κόκκαλη. Μετὰ τινὰς ἡμέρας καταφθάσασα δύναμις ἕκ 2500 ἀνδρῶν ἐπετέθη κατ' αὐτῶν τῇ 23ῃ Μαρτίου. Οἱ ἐπαναστάται ὀχυρωθέντες εἰς διαφόρους οἰκίας καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἀντέστησαν ἐπὶ δύο ἡμέρας, καθ' ἃς ἔπεσαν περὶ τοὺς 100 ἕξ αὐτῶν καὶ 500 Τοῦρκοι. Τὴν 27ην ἀποσύρονται ἕκ τοῦ αὐχένος τοῦ ζυγοῦ πρὸς τὸ Μαλακάσι. Οἱ Τοῦρκοι εἰσελθόντες εἰς τὸ Μέτσοβον τὸ ἐπυρπόλησαν.

Ἐν Ἄρτῃ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον πᾶσαι τῶν Τούρκων αἱ ἀπόπειραι πρὸς ἔξοδον ἀπεκρούοντο ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, τελούντων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα. Ἀλλὰ κατόπιν ἐμφιλοχωρήσασαι διχόνοιαι μεταξὺ τῶν ὀπλαρχηγῶν παρέλυσαν πᾶσαν συνοχήν.

Τούτου ἐπωφεληθέντες οἱ Τοῦρκοι διέλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἔκτοτε ὀλόκληρον τὸ κίνημα ἐξεφυλίσθη περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου. Ἐπηκολούθησαν εἰς τὴν ὑπαιθρον μεγάλαι καταστροφαί. Πολλαὶ δεκάδες χωρίων ἠρημώθησαν ὑπὸ τῶν διατρεχόντων τὴν χώραν ἀλβανικῶν στιφῶν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐνοχῆς των εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα, χιλιάδες δὲ γυναικοπαίδων γυμνῶν καὶ λιμωττόντων συνέρρευσαν ὡς ἕκ τούτου ἐν Ἰωαννίνοις.

ΣΤ'

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ 1878 ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ

Αἱ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπελαύνουσαι ἐν ἔτει 1877—1878 ρωσικαὶ στρατιαὶ ἔκράτουν πάλι ἐν ζωνηῶ συγκινήσει τὰ πνεύματα τῆς χερσονήσου. Ἡ Πύλη, θέλουσα νὰ προλάβῃ τὰ τετελεσμένα γεγονότα, ὑπεδαύλιζε τροπικὰς ἐξεγέρσεις τῶν Ὀθωμανῶν, ἵνα μεταχειρισθῆ ταύτας ὡς πρόσχημα ἀντιδράσεως κατὰ πάσης ἀποφάσεως τῶν Δυνάμεων περὶ ἐπεκτάσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἡπειρον, ἐνῶ ἡ Ἑλλὰς, ταλαντευομένη μεταξὺ δύο ἀντιρρόπων ρευμάτων, παρέμενε ἀναποφάσιτος.

Πρὸ τοιαύτης καταστάσεως εὐρισκομένη ἡ ἐν Ἀθήναις κεντρικὴ διεύθυνσις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης τῶν Ἡπειρωτῶν, προέβη εἰς τὴν ἀπόφασιν συγκροτήσεως καὶ ἀποστολῆς ἀνταρτικοῦ σώματος ἐν Ἡπείρῳ, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς πυρὴν μιᾶς εὐρυτέρας τοπικῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως. Μὴ τυχοῦσα ὁμῶς

ἐπισήμου ἐνισχύσεως, ἤρκεσθη εἰς τὴν ἀποστολὴν σώματος ἐκ 460 ἀνδρῶν, ἐνθουσιωδῶν νέων κατὰ τὸ πλεῖστον, ὑπὸ τὸν μοίραρχον Στεφανίδην.

Τὸ σῶμα τοῦτο, ἀποβιβασθὲν τὸ μεσονύκτιον τῆς 12 Φεβρουαρίου τοῦ 1878 εἰς Ἡπειρον, ἔναντι τῆς βορείας ἄκρας τῆς Κερκύρας, προὔχωρησε καταλαβὼν τὸ χωρίον Λυκούρσι καὶ ἀνεπέτασε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Τὴν ἐπομένην κατέλαβε τὰς μονὰς Ἀγίων Σαράντα καὶ Ἀγίου Γεωργίου καὶ τὰ πλησιόχωρα Τσούκαν καὶ Πύργους τῆς Γκιάστας.

Μετὰ πενθήμερον, τμήμα τοῦ σώματος μετέβη εἰς Δίβρην πρὸς ἐξοπλισμὸν τῶν κατοίκων, ἀλλ' ἀποτιχὼν τοῦ σκοποῦ διεσκορπίσθη, καὶ διελύθη.

Τὴν 23ην ἰσχυρὰ ἐχθρική δύναμις ἐκ δύο ταγματῶν, 200 ἰππέων καὶ 4 πυροβόλων, ὤρμησε κατὰ τῶν ἐν Γκιάστη καὶ τῇ μονῇ τῶν Ἀγίων Σαράντα ἐπαναστατῶν, οἵτινες ὑποχώρησαντες εἰς Λυκούρσι ἀντίταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτὸς πολλοὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἐτράπησαν εἰς τὰ Ἑξαμίλια, ἐξ αὐτῶν δὲ 124 ἐξωγρήθησαν καὶ 110 κατώρθωσαν νὰ διαπεραιωθοῦν δι' ἀτμακάτων καὶ λέμβων εἰς Κέρκυραν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατέπλεεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἀγίων Σαράντα τὸ τουρκικὸν πολεμικὸν «Μαχμουδιέ» φέρον 500 ἀνδρας. Περὶ τὸ λυκαυγὲς τῆς 24ης οἱ εἰς Λυκούρσι ἐναπομείναντες ἤρξαντο ἰσχυροῦ πυρὸς κατὰ τοῦ ἀποβιβαζομένου τουρκικοῦ τάγματος, ἀλλὰ περὶ τὴν 8ην πρωΐνῃν βλέποντες τὸ μάταιον τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως, ἀπεχώρησαν καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὴν μεθόριον.

Καταπαύσαντος τοῦ πολέμου, αἱ ἀποφάσεις τοῦ Βερολιναίου συνεδρίου ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἑλληνικὰς διεκδικήσεις εἶχον χαρακτηριστὴρα δυνητικὸν καὶ οὐχὶ κατηγορηματικόν.

Εἰδικῶς διὰ τὴν Ἡπειρον τὸ μὲν ΙΓ' πρωτόκολλον ἀνέφερεν, ὅτι «ἡ νέα ὁροθεσία δύναται νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ροῦν τοῦ Θυάμδος» (Καλαμᾶ), ἡ δὲ συνθήκη, ὅτι, εἰς ἣν περίπτωσιν τὰ δύο ἐνδιαφερόμενα μέρη, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ συμφωνήσουν, αἱ μεγάλαι Δυνάμεις ἐπεφύλασσαν εἰς ἑαυτὰς τὸ δικαίωμα νὰ προσφέρουν τὴν μεσολάβησίν των.

Ταῦτα βλέπουσα ἡ Τουρκία ὑπεκίνησε τεχνητὴν ἐξέγερσιν τῶν Τουρκαλβανῶν κατὰ τῶν ἐν Ἡπειρῷ ἑλληνικῶν διεκδικήσεων. Ἐνῶ δὲ ἡ Εὐρώπη ραθύμως ἐνήργει πρὸς ἐπιβολὴν τῶν ἀποφάσεών της, συνήρχετο ἐν Πρισρένη τουρκαλβανικὸν συνέδριον, ἵνα διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῶν ἀποφάσεων εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν Ἡπειρόν, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ τουρκικοῦ ὑπομνήματος, δι' οὗ ἰσχυρίζετο ἡ Πύλη, ὅτι παραχωρουμένης τῆς βερολιναίου γραμμῆς, θὰ προσκαλεῖτο ἐξέγερσις 600 χιλιάδων Τόσκηδων καὶ ἐνὸς ἑκατομμυρίου Γκέγκηδων, ἐπιφέρουσα νέαν ἀνάφλεξιν εἰς τὴν χερσόνησον.

Τοῦ συνεδρίου μετεῖχον καὶ πολλοὶ κρατικοὶ ὑπάλληλοι. Ὁ δὲ κυριώτερος τούτου μοχλός, ὁ Σέχης - Μουσταφᾶς ἐκ Καλκανδηλῆ, εἶχεν ἐλευθέραν εἴσοδον παρὰ τῷ σουλτάνῳ καὶ πρὸ μικροῦ εἶχεν ἐπανέλθει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, κομίζων τὰς δεούσας ὁδηγίας. Πόσον τὸ συνέδριον διεπνέετο

ἐκ καθαρῶς ἄλβανικῆς συνειδήσεως ἀποδεικνύει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἐπιτροπὴ ἐξ ἐπιφανῶν Τουρκαλβανῶν εἶχε παρουσιασθῆ διατ τοῦ Μιχαὴλ Μελά εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον τὸν Α' προτείνουσα τὸ ἄλβανικὸν στέμμα τοῦ ἰδρυθησομένου ἄλβανικοῦ βασιλείου εἰς "Ἑλληνα πρίγκιπα. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς, συμβουλευθεὶς τὸν πρωθυπουργὸν Κουμουνοδοῦρον, ἀπέφυγε νὰ δώσῃ οἰανδῆποτε ἀπάντησιν, πρὸς ἀποφυγὴν δημιουργίας ζητημάτων.

Αἱ ἐπακολουθήσασα συναντήσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἀντιπροσώπων, ὡς καὶ ἡ συνδιάσκεψις τῶν πρεσβευτῶν, προσέκρουσαν εἰς τὴν τουρκικὴν ἀντίστασιν. Καὶ ὅταν κατόπιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστρατεύσεως τοῦ 1881 ἡ Τουρκία ἐπέσθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, ὡς πρὸς τὴν Ἡπειρον ἀπεδέχθη μόνον τὴν παραχώρησιν μιᾶς λωρίδος μέχρι τῆς Ἄρτης μετ' ὅριον τὸν Ἄραχθον. Ἡ ὑπογραφή τῆς συμφωνίας τοῦ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων ἐγένετο τῇ 22ᾳ Μαΐου 1881.

ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΑ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ

‘Υ π ό

ΧΡΗΣΤΟΥ Ι. ΣΟΥΛΗ

Ἐπαρχίαι τινές τῆς Ἡπείρου ὡς καὶ πόλεις ἔτυχον, διαρκούσης τῆς τουρκοκρατίας, εἰδικῶν προνομίων, ὧν ἕνεκα καὶ πολυεῖδῃ θέσμια ἀνεπτύχθησαν ἐν αὐταῖς. Γὰρ προνόμια ταῦτα ἐδόθησαν ἢ παρὰ τῶν σουλτάνων, εἰς ἀμοιβὴν ἐξαιρετικῶν ὑπηρεσιῶν, καταχυρωθέντα δὲ διὰ φερμανίων, ἢ ἄλλως πως.

Πρώτη προνομίων ἔτυχεν ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων, λόγῳ τῆς ἐκουσίας τῆς παραδόσεως εἰς τὸν Σινὰν πασᾶν, τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ σουλτάνου Μουράτ. Δι’ ἐγγράφου τοῦ Σινὰν ἐπετρέπετο «ὁ Δεσπότης [τῶν Ἰωαννίνων], νὰ ἔχη τὴν κρίσιν τὴν Ρωμαϊκὴν, καὶ ὅλα του τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα, οἱ ἄρχοντες ὅσοι ἔχουν τιμάρια, πάλιν νὰ τὰ ἔχωσι τὰ γονικά τους, τὰ ὑποστατικά τους καὶ τὰ πράγματά τους ὅλα νὰ τὰ ἔχουν χωρὶς τινος λόγου, καὶ ἄλλα ὅ,τι ζητεῖτε νὰ σᾶς τὰ δώσωμεν». Ὡς ὁ Ἀραβαντινὸς ἀναφέρει, οἱ Ἰωαννῖται ἐζήτησαν τότε καὶ ἐπέτυχον τὰ προνόμια τῆς στρατεύσεως, τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς διαμονῆς ἐντὸς τοῦ φρουρίου, τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων καὶ τῆς ἐξασκήσεως τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ ἐθίμων. Ἡ ἐπανάστασις ὁμῶς τοῦ Σκυλοσόφου (1611) ὑπῆρξεν αἰτία τῆς ἀρσεως ἐν μέρει τῶν προνομίων τούτων.

Προνομίων ἐπίσης ἔτυχε καὶ τὸ Ζαγόριον. Αἱ κοινότητες τοῦ Ζαγορίου, ἀνερχόμεναι εἰς 46, κατάρθωσαν ἐπὶ τουρκοκρατίας ν’ αὐτοδιοικηθῶν καὶ ν’ ἀναδείξουν πρότυπον αὐτονομουμένης συμπολιτείας. Ἐν τῇ αὐτοδιοικήσει των ἀνέπτυξαν καὶ καθιέρωσαν σπουδαιότατα θέσμια «σουρούτια» κοινῶς ἀποκαλούμενα, ἅτινα ἐπεῖχον θέσιν νόμων δι’ ὅλην τὴν συμπολιτείαν, ἐτύγχανον δὲ σεβασμοῦ παρὰ τῶν Σουλτάνων (Π. Βιζουκίδου, Ἡπειρωτικῶν θεσμίων ἔρευνα. Ἡπειρ. Χρονικά τ. Β’ σ. 5—53). Ὁμοίων περίπου προνομίων ἔτυχον καὶ τὰ Βλαχοχώρια τῆς Πίνδου. Καὶ πρὸ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως οἱ τὰ χωρία ταῦτα κατοικοῦντες Μαλακάσιαι ἦσαν ἀνεξάρτητοι. Μετὰ τὴν κατάκτησιν οἱ Μαλακάσιοι, ὑποταγέντες αὐθορμήτως εἰς τὴν βασιλομήτορα (Βαλιδὲ σουλτάν) ἐτέθησαν κατὰ τὸν Ἰ. Λαμπρίδην ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς. Εἰς τὸ γεγονός δὲ τοῦτο ὀφείλονται προφανῶς καὶ τὰ προνόμια τῶν Βλαχοχωρίων, τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον εἰσέτι ἀποτελοῦν μέρος τῆς ἐπαρχίας τῆς καλουμένης Μαλακάσι. Τὰ Βλαχοχώρια ἀποτελοῦν δύο αὐτονόμους κοινοτικὰς ὁμοσπονδίας, ὧν προϊστάντο τὰ χωρία Συρράκον καὶ Καλλαρυταί.

Κυριωτέρα ὁμοσπονδία ἦτο ἡ τοῦ Συρράκου περιλαμβάνουσα περὶ τὰ 50 χωρία. Ἡ τῶν Καλλαρυτῶν δὲν ὑπῆρξε τόσον σπουδαία. Ἡ ὁμοσπονδία

τῶν Βλαχοχωρίων ἤρχισε φθίνουσα λόγω τῆς ἀποσπάσεως πολλῶν ὑπ' αὐτὴν χωρίων ὑπὸ τῶν σπαχήδων, τὴν ἐξάλειψιν ὅμως αὐτῶν ἐπέφεραν ὁ Ἀλῆ πασᾶς. Ἀλλ' ἐνῶ ἡ αὐτόνομος αὕτη ὁμοσπονδία τῶν Βλαχοχωρίων ἐφθινε, τῷ 1659 τὸ Μέτσοβον διὰ τοῦ Κύργιου Φλόκα, χάρις εἰς τὴν φιλοξενίαν, τὴν ὁποίαν ὁ νομὰς αὐτὸς Μεισοβίτης προσέφεραν εἰς ἐξόριστόν τινα βεζύρην τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ Δ' (1656), ἀπέκτησε προνόμια, ἀπετέλεσε δὲ μετὰ τῶν πέριξ κοινοτήτων Ἀνήλιου, Μαλακάσι, Βουτονόσι, Μηλιάς καὶ Κουτσούφλιανης αὐτόνομον ὁμοσπονδίαν, διατηρηθεῖσαν μέχρι τοῦ 1795. Ὁμοίου τύπου αὐτόνομον ὁμοσπονδίαν ἀπετέλουν καὶ αἱ κοινότητες τοῦ Σουλίου, τὰ Σουλιωτοχώρια, καθιερώσαντα ἴδια θέσμια διὰ τὴν διοίκησίν των (Χρ. Περραιβοῦ Ἱστορία τοῦ Σουλίου σ. 12). Αὐτονομίαν τινά, ὡς φαίνεται εἶχον καὶ τὰ χωρία τῆς Κονίτσης (Εὐρ. Σούρλα «Ἡ Κόνιτσα ἐπὶ Τουρκοκρατίας», Ἡπειρ. Χρονικὰ τ. Δ' σ. 195—250).

Ἡ ὀλόκληρος ἡ ἐπαρχία Κονίτσης ἦτο διηρημένη εἰς ἑπέντε κύκλους, ἀντιπρόσωποι δὲ ἐξ ἐκάστου τῶν κύκλων ἀπετέλουν τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τοῦ κοινοῦ τούτου, ὅπερ ἐκαλεῖτο βιλαέτι τῆς Κονίτσης ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Αὐτονομίας ἐπίσης ἀπέλαυον καὶ αἱ περὶ τὴν Χιμάρραν κοινότητες. Τέλος ἀναφέρομεν τὴν αὐτόνομον ἰσοπολιτείαν τῶν ἠπειρωτικῶν πόλεων Πρεβέζης, Πάργας, Βονίτσης καὶ Βουθρωτοῦ, τὴν προκύψασαν ἐκ τῆς συνθήκης τοῦ 1800, διαρκέσασαν δὲ μέχρι τοῦ 1807.

Ἡ αὐτόνομος αὕτη ὁμοσπονδία *Continente* καλουμένη, ἢ κατ' ἄλλους *Συμπολιτεία* τοῦ Ἀκρωτηρίου, διηκεῖτο ὑπὸ γερουσίας ἀποτελουμένης ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ὡς ἄνω πόλεων, ὁ δὲ παρ' αὐτῇ ἀντιπρόσωπος τοῦ σουλτάνου ἠδρευεν εἰς τὸ παρὰ τὴν Πρεβέξαν χωρίον Μιχαλίτσι καὶ ἔφερε τὸν τίτλον «Ἐνδοξότατος, μέγας Ἱμποχόρ (= αὐλάρχης), Καπουτζήμπασης (= φρούραρχος) Σαλαχώρας καὶ Βοεβόδας τοῦ ἱμλιάκι Χουμαγιουνίν Πρεβέζης, Βονίτσης, Πάργας καὶ Βουθρωτοῦ» (Α. Βρεκόση, «Ἡ συνθήκη τῆς 21 Μαρτίου 1800». Ἡπειρ. Χρονικὰ τ. Γ' σ. 272—294 καὶ Ν. Γεωργίτση, «Τὸ ἐν Πρεβέζῃ Δημόσιον Δίκαιον ἐπὶ τῆς Συμπολιτείας τοῦ Ἀκρωτηρίου» «Ἑλληνισμός» 1909).